

шляхом: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 1. – Ст. 2.

7. Про контррозвідувальну діяльність: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 12. – Ст. 89.

8. Про розвідувальні органи: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 19. – Ст. 94.

Анотації

У статті дається характеристика правового механізму протидії тероризму як елемента забезпечення внутрішньої безпеки держави.

В статті дається характеристика правового механізму протидії тероризму як елемента забезпечення внутрішньої безпеки держави.

In the article the legal mechanism of terrorism counteraction as element of guarantee of state internal security is characterized.

УДК 351.74

О. А. МАРТИНЕНКО,
*д-р юрид. наук,
доц., проф. ННПЕС ХНУВС*

ДІЯЛЬНІСТЬ МВС УКРАЇНИ У ПОПЕРЕДЖЕННІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Із 2000 р. у діяльності ОВС України чітко окреслюється орієнтація на європейські стандарти у сфері забезпечення правопорядку та більш широку імплементацію ратифікованих міжнародних угод із дотримання прав людини. Так, у 2000 р. було підготовлено програму розвитку діяльності ізоляторів тимчасового тримання, посилені спеціально-юридичні гарантії свободи та особистої недоторканності громадян у разі затримання, арешту та утримання під вартою. З метою недопущення тортур та інших форм насильства у спецустановах міліції відомчими нормативними актами МВС України було передбачено більш суворе обмеження можливостей застосування заходів фізичного впливу та спецзаходів до правопорушників.

Результатом пошуку нових форм взаємодії залучення громадськості до охорони правопорядку стала розробка Програми МВС України з розвитку партнерських стосунків між міліцією та населенням на 2000-2005 рр. Передбачені Програмою заходи мали за мету підняти на новий рівень ділове співробітництво між міліцією та населенням, створити організаційно-правову

систему для більш широкого залучення населення до проведення профілактичної роботи та охорони правопорядку. Принцип вчасного інформування населення про діяльність ОВС через засоби масової інформації покладений за одну з основ підвищення авторитету працівників ОВС, на практиці зумовив створення цілої низки аналітичних телерадіопрограм, спеціалізованих рубрик у відомчій пресі, започаткування «гарячих ліній» та перших інформаційно-рекламних кампаній.

Із 2004 р. у сфері забезпечення участі громадськості в діяльності органів внутрішніх справ як одного з пріоритетів відомчої політики запроваджуються нові напрями розвитку. На відміну від радянських часів та перших років незалежності, акцент було зроблено на встановлення режиму відкритого співробітництва з громадськими (правозахисними) організаціями, адекватного реагування на їх запити і пропозиції, вільного доступу до нетаємної інформації, активного залучення до заходів, що здійснюються ОВС у сфері охорони прав і законних інтересів громадян.

Для координації заходів МВС України у

цій новій сфері діяльності 2004 р. було створено посаду радника міністра внутрішніх справ з прав людини та гендерних питань. Підпорядковуючись безпосередньо Міністру внутрішніх справ, радник проводить аналіз діяльності ОВС щодо дотримання вимог законодавства в галузі прав людини, підтримує постійний контакт з Уповноваженим ВР України з прав людини, вносить пропозиції щодо дотримання працівниками ОВС прав людини. У рамках своїх повноважень радник запитує й одержує від структурних підрозділів необхідну інформацію, бере участь у перевітках службової діяльності, що стосується дотримання працівниками ОВС прав людини, координує діяльність мобільних груп із моніторингу забезпечення прав і свобод людини в діяльності ОВС.

Одночасно з цим у тому ж 2004 р. МВС за ініціативою вчених Харківського національного університету внутрішніх справ було розпочато експеримент зі створення мобільних груп із моніторингу дотримання прав людини в діяльності ОВС. Правовими підставами для цього стали Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією та правоохоронними органами держави» й угоди співробітництва, укладені між МВС України та Радою Європи. Експеримент, започаткований у Харківській, Сумській та Полтавській областях, уже у 2005 р. було поширено на всі області України. Наразі постійні мобільні групи з моніторингу забезпечення прав і свобод людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ є одним з елементів національного механізму виконання Україною вимог факультативного протоколу Конвенції проти тортур. Моніторингові спостереження мобільних груп є первинною інформацією про стан справ у низових підрозділах міліції. Основними завданнями мобільних груп є виявлення та аналіз фактів порушень прав людини з боку працівників ОВС, зміцнення стосунків між населенням та міліцією, здійснення моніторингу спільно з представниками громадських та правозахисних організацій.

Для підвищення ефективності роботи мобільних груп, уніфікації їх діяльності за підтримки ОБСЄ впродовж 2006-2007 рр. було проведено навчання понад 120 членів цих груп (представники міністра, працівники Департаменту внутрішньої безпеки, члени правозахисних та громадських організацій), розроблені методичні рекомендації щодо оптимізації їх роботи, створено етичний Кодекс поведінки монітора.

Під час візиту до України наприкінці 2006 р. Комісар Ради Європи з прав людини Томас Хаммарберг високо оцінив такі позитивні зміни, як підвищення відповідальності та прозорості діяльності МВС України, започаткування і підтримка роботи громадських рад та мобільних груп з моніторингу дотримання прав людини. Т. Хаммарберг також відзначив той факт, що запроваджений ними механізм спільних інспекцій ізоляторів тимчасового тримання довів ефективність такої форми цивільного контролю та сприяв суттєвому покращенню умов утримання в спецстановах міліції.

Протягом 2007 р. мобільними групами з моніторингу дотримання конституційних прав та свобод громадян було здійснено 145 візитів до територіальних органів внутрішніх справ, за 8 місяців 2008 р. – 154 виїзди, а загалом із початку діяльності – 385 візитів та надано звіти про такі відвідування.

Завдяки ефективній роботі мобільних груп протягом останніх двох років вдалося значно покращити умови утримання затриманих та заарештованих осіб у 269 ізоляторах тимчасового тримання (54 % від загальної кількості), забезпечити елементарні побутові умови у 81 % ізоляторів. Аналіз цих звітів дозволяє виокремити такі порушення прав людини, які мають систематичний та системний характер.

Як розвиток напрямку на встановлення режиму прозорості та підвітності українському суспільству, МВС України 27 грудня 2005 р. було підписано наказ про створення Громадської Ради з питань забезпечення прав людини. Наказом затверджені

Положення про Раду, Регламент роботи Громадської ради, склад Громадської ради при МВС України. Рада визначена як консультативно-дорадчий орган, що надає консультативно-методичну допомогу МВС України в реалізації завдань міністерства щодо дотримання прав людини, здійснює громадський контроль за дотриманням прав людини та діяльністю органів внутрішніх справ.

Члени Ради здійснюють розгляд заяв фізичних і юридичних осіб або їхніх асоціацій про недотримання органами внутрішніх справ прав і свобод людини, закріплених у Конституції, міжнародному праві і національному законодавстві, проводять громадські розслідування щодо порушень прав людини працівниками ОВС, дотримуючись при цьому принципу невторчання в оперативно-службову діяльність. При проведенні громадського розслідування члени Ради мають право одержувати письмові або усні роз'яснення від усіх осіб (у тому числі державних посадових та службових осіб), що можуть мати інформацію про це порушення; здійснювати інші дії, необхідні для проведення належної перевірки заяви, які не суперечать законодавству; вносити рекомендації службам і підрозділам ОВС за результатами розслідування й оцінювати їх дії.

До функцій Ради входять також моніторинг законодавства, судової й адміністративної практики в контексті дотримання прав людини в діяльності ОВС, підготовка і надання Парламенту, Уряду, іншим органам державної влади та управління доповідей, аналітичних записок, рекомендацій і пропозицій, що стосуються будь-яких питань, пов'язаних із правами людини в контексті діяльності органів внутрішніх справ.

До складу Громадської Ради наразі включено 27 осіб – представники керівництва МВС України, громадських організацій правозахисного спрямування, які відомі своєю активною діяльністю в галузі захисту прав людини: Українська Гельсінська спілка, Харківська правозахисна група, Міжнародний жіночий правозахисний

центр «Ла Страда – Україна», «Міжнародна Амністія», представники міжнародних програм «Розбудова демократії», «Верховенство права» та ін. Керують роботою Ради обрані співголови – міністр внутрішніх справ України та голова Харківської правозахисної групи Є. Ю. Захаров від громадськості України. За цією ж схемою обрано два відповідальних секретарі – від громадськості та від ОВС.

Оскільки діяльність Громадської ради потребує ґрунтовної науково-методичної підтримки у сфері аналізу випадків порушень прав людини, аналізу статистичних даних, узагальнення досвіду діяльності мобільних груп та громадських рад при МВС України, у вересні 2006 р. на базі Харківського національного університету внутрішніх справ було створено моніторинговий центр з нагляду за дотриманням прав людини у складі п'яти науковців.

Відповідно до Положення та Регламенту Громадська рада створює робочі та експертні групи за актуальними напрямками та запрошує фахівців для участі в опрацюванні важливих питань забезпечення прав людини в діяльності ОВС. Для більш ефективної взаємодії Громадської ради та МВС України за кожною робочою групою закріплено одного із заступників Міністра. Основними напрямками таких робочих груп є:

- права громадян при затриманні, дізнанні та слідстві;
- дотримання прав під час виборів та виборчої кампанії;
- освіта в галузі прав людини;
- попередження домашнього насильства, жорстокого поводження з дітьми, торгівлі людьми, гендерна рівність у діяльності ОВС;
- права мігрантів та біженців;
- права неповнолітніх;
- повага до приватного життя;
- правова та соціальна захищеність працівників міліції;
- протидія ксенофобії та расизму;
- профілактика наркотизації населення України;

– нормативно-правове та науково-методичне забезпечення діяльності Ради.

Із червня 2006 р. розпочато роботу щодо формування громадських рад на регіональному рівні. Основними вимогами МВС України, були:

– обов'язкове включення до складу рад не менше двох третин представників правозахисних організацій, активістів правозахисного руху, науковців;

– закріплення членів Громадської ради при МВС України як кураторів за громадськими радами регіонів;

– недопущення до членства у радах представників бізнес-структур, політичних партій, діяльність яких не стосується захисту прав громадян.

На початок 2008 р. громадські ради було організовано у 21 регіоні, що є позитивним надбанням МВС України. До складу громадських рад, більшість у яких становлять представники громадськості, наразі входять представники 8 міжнародних, 17 всеукраїнських та 100 регіональних організацій, 23 навчальних закладів, 41 ЗМІ (теле- та радіоканалів, газет, прес-центрів). Представники громадськості беруть участь у проведенні службових розслідувань та перевірок скарг громадян (Кіровоградська, Тернопільська області), працюють у складі кадрових комісій УМВС під час атестації працівників ОВС (Луганська, Миколаївська області), проводять спільне з керівництвом УМВС прийоми громадян (Вінницька, Житомирська, Київська, Луганська, Львівська, Одеська, Чернігівська області, м. Севастополь).

Робота громадських рад при ГУМВС, УМВС України з питань забезпечення прав людини активно сприяє розбудові органів внутрішніх справ з урахуванням сучасних стандартів правоохоронної діяльності, усвідомленню кожним працівником особистої відповідальності за охорону прав та законних інтересів громадян, забезпечує дієвий та незалежний цивільний контроль за діяльністю органів внутрішніх справ України.

Одним із результатів плідної взаємодії з громадськістю є те, що у 2007 р. Міністерство стало першим у країні органом вико-

навчої влади, який започатиував новий напрямок у сфері правоохоронної діяльності – протидія ксенофобії та расизму. Затверджений у травні 2007 р. План заходів щодо протидії расизму на період до 2009 р., зокрема, передбачає організацію профілактичної роботи з неповнолітніми учасниками радикально налаштованих неформальних молодіжних організацій та їх батьками; створення спеціалізованого підрозділу з протидії злочинам стосовно іноземців; запровадження бази даних щодо правопорушень, учинених на расовому, етнічному або релігійному ґрунті; належне й своєчасне розслідування справ даної категорії. У цьому напрямку керівництво МВС України підготувало ряд вказівок та розпоряджень, провело селекторні наради, організувало зустрічі з представниками дипломатичних установ зарубіжних країн та міжнародних організацій. Представники громадської організації «Міжнародна амністія в Україні» провели заняття щодо запобігання протиправній діяльності радикальних молодіжних угруповань, які відвідало понад 700 працівників органів і підрозділів внутрішніх справ з усіх регіонів держави.

Відповідно до обраного МВС України напрямку щодо першочергового забезпечення прав людини зазнала змін професійна підготовка особового складу. До тематичних планів занять у системі службової підготовки персоналу органів і підрозділів внутрішніх справ внесено перелік тем занять із питань забезпечення прав і свобод людини. Особлива увага приділяється молодому поповненню ОВС на курсах початкової підготовки. До змісту навчальних програм включені теми щодо забезпечення прав і основних свобод людини, гендерної політики, захисту людей від катувань та ін., що впливають із положень міжнародного та національного законодавства.

Щорічно проводиться науково-практична конференція «Дотримання прав людини в діяльності органів внутрішніх справ України». У вузах системи МВС запроваджено лекції та окремі навчальні курси, присвячені дотриманню прав людини в діяльності пра-

цівників ОВС. Забезпечено включення тем із питань дотримання прав людини до навчальних планів соціально-гуманітарної підготовки рядового та молодшого начальницького складу ОВС, а також до спецкурсу з питань правової культури, службової етики та правил спілкування з громадянами. Розроблено комплекс навчально-методичних матеріалів з викладання курсу «Забезпечення прав людини в діяльності ОВС України» у закладах освіти МВС України.

У січні 2008 р. у складі Апарату Міністра створено Управління моніторингу дотримання прав людини в діяльності органів внутрішніх справ. Метою діяльності Управління є налагодження системи відомчого контролю за дотриманням прав людини в роботі органів внутрішніх справ відповідно до міжнародних стандартів у галузі правоохоронної діяльності.

Із 29 помічників Міністра з прав людини, призначених на ці посади, 40% становлять представники правозахисних та громадських організацій. Управління спрямувало свою діяльність на реалізацію таких стратегічних напрямків:

– протидія катуванням та жорстокому поводженню;

– забезпечення прав мігрантів та шукачів притулку;

– протидія расизму та ксенофобії;

– протидія наркозлочинності;

– удосконалення діяльності підрозділів ДАІ.

За півроку своєї роботи помічниками міністра було перевірено 281 підрозділ ОВС, прийнято понад 1340 громадян, ініційовано 274 службових перевірки за фактами порушення прав людини працівниками міліції. Одночасно було активізовано роботу мобільних груп та розширено представництво в обласних громадських радах активістів правозахисних організацій. Узагалі за безпосередньою участю помічників міністра відбулося 56 засідань громадських рад, здійснено 114 виїздів мобільних груп, із них 85 – лише за серпень 2008 р.

Означені напрямки роботи Міністерства в галузі захисту прав людини забезпечують реформування органів внутрішніх справ з урахуванням процесів євроінтеграції, а також дозволяють вибудовувати стратегію менеджменту згідно з вимогами Європейського суду з прав людини до дій працівників правоохоронних органів.

УДК 341.218.3

В. О. ГАЛАН,

канд. юрид. наук,

КрЮІ НЮАУ ім. Ярослава Мудрого

АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОГОВОРУ У ВИПАДКАХ ПРАВОНАСТУПНИЦТВА ДЕРЖАВ

Укладення договорів як засіб урегулювання питань правонаступництва є загально визнаним та загальнозастосовним. Обидві Віденські конвенції про правонаступництво (про правонаступництво стосовно договорів від 23.08.1978 р. та про правонаступництво щодо державної власності, державних архівів і державних боргів від 08.04.1983 р.) закріплюють можливість вирішення регульованих ними питань за допомогою міжнародних договорів, укладених між державою-попередницею і державою-спадкоємицею

(між державами-спадкоємицями). При укладенні договорів, пов'язаних із правонаступництвом, оцінюються всі чинники, знаходяться компромісні і взаємоприйнятні рішення, враховуються інтереси третіх держав, міжнародної спільноти в цілому і забезпечується планомірна реалізація переходу прав та обов'язків держави-попередниці до держави-спадкоємиці згідно із встановленими механізмами. Укладення таких договорів покликано бути реальним засобом запобігання або усунення будь-яких спорів між державами з